

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

БОГОНІЮК ГАЛИНА ІВАНІВНА

УДК 343.368(477)

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
НЕВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ МВС України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Навроцький Вячеслав Олександрович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального права та кримінології
факультету № 1

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Денисов Сергій Федорович,
Інститут права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету,
професор кафедри кримінального права

кандидат юридичних наук, доцент
Азаров Денис Сергійович,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
декан факультету правничих наук

Захист відбудеться «03» червня 2016 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розіслано «30» квітня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема забезпечення виконання судових рішень існує у суспільстві здавна і завжди становить інтерес для науковців. Це не випадково, адже обов'язковість рішень суду є конституційною засадою судочинства (п. 9 ч. 3 ст. 129 Конституції України). Виконання судових рішень – один із основних критеріїв, за яким громадяни оцінюють спроможність, ефективність і чесність системи правосуддя. Натомість відсутність дієвого механізму забезпечення виконання судових рішень негативно впливає на авторитет судової влади, оскільки відтак не досягається кінцева мета правосуддя – захист інтересів громадян і реальне поновлення їхніх порушених прав.

У структурі офіційно зареєстрованої злочинності посяганням проти правосуддя, до яких належать також злочини, що посягають на порядок виконання судових рішень, відведено незначне місце. Для прикладу: згідно з даними Державної судової адміністрації України, у 2015 р. за чч. 1, 2, 3 ст. 382 «Невиконання судового рішення» КК України засуджено 88 осіб (тоді як за ч. 4 цієї статті не засуджено жодної особи); за ст. 389 «Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі» КК України – 799 осіб; за ст. 389¹ «Умисне невиконання угоди про примирення або про визнання невинуватості» КК України – 15 осіб. Такі низькі показники цієї групи злочинів обумовлені високим рівнем латентності, який неминує спричиняє збільшення їх кількості через нівелювання принципу невідворотності кримінальної відповідальності.

Однією з причин такої ситуації є власне відсутність у слідчих, прокурорів та суддів чіткого уявлення про склади злочинів, за які передбачена кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення, а отже, і про предмет доказування у кримінальних провадженнях цієї категорії.

У вітчизняній кримінально-правовій науці висвітлено окремі аспекти питання кримінально-правової охорони порядку виконання судових рішень. Ця проблематика, зокрема, розглядалась у працях П. П. Андрушка, М. І. Бажанова, В. М. Бурдіна, П. А. Вороб'я, В. А. Головчука, Г. В. Зеленова, М. Й. Коржанського, В. В. Кузнецова, С. Я. Лихової, В. І. Луганського, М. І. Мельника, В. А. Мисливого, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, Л. М. Палюх, О. О. Соболевої, В. Я. Тація, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, Л. В. Чернозуба та інших. Однак чимало питань – і загальнотеоретичних, і тих, що безпосередньо стосуються проблеми боротьби зі злочинами у сфері охорони порядку виконання судових рішень, – досі є спірними. Не мають вони єдиного вирішення і в судовій практиці. Зокрема, існує низка проблемних питань щодо з'ясування об'єктивних та суб'єктивних ознак складів злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення; розмежування аналізованих посягань від суміжних складів злочинів або злочинів, передбачених

конкуруючими кримінально-правовими нормами; призначення покарання за невиконання судового рішення тощо.

Формулювання «невиконання судового рішення» текстуально збігається з назвою однієї зі статей Кримінального кодексу України, але це зовсім не означає, що воно охоплює тільки дії, які передбачає ст. 382 КК України. Аргументи можна навести різноманітні. Зокрема, сама назва статті не є частиною кримінально-правової норми. Є чимало кримінальних кодексів, де взагалі назв статей не існує. Використання назв статей у КК України зовсім не є зразком точності формулювань. КК України містить дуже багато статей, назви яких або ширші, або вужчі, ніж зміст норм, які передбачені цими статтями. Назва ст. 382 КК України – типовий приклад того, що вона охоплює ширше поняття, ніж поняття злочину, передбаченого диспозицією цієї статті. Про це, зокрема, свідчить те, що у назві ст. 382 КК України йдеться про невиконання судового рішення, а у диспозиції – невиконання ухвали, рішення, вироку і постанови. Крім того, у диспозиції уточнюється, що йдеться про такі судові рішення, які набрали законної сили. З іншого боку, в порівнянні назви і диспозиції ст. 382 КК України відслідковується, що ця назва вужча від диспозиції, бо стаття передбачає відповідальність не лише за невиконання судового рішення, але й за перешкоджання виконання такого рішення. Наведене відтак засвідчує, що співвідношення родового і видового понять, якими позначаються діяння щодо недотримання вимог суду, сформульованих у його акті, не може визначатися лише на основі назви конкретної статті Особливої частини Кримінального кодексу України.

Тому є підстави вважати, що поняття «невиконання судового рішення» не обмежується лише посяганням, передбаченим ст. 382 КК України. Відтак актуальним є встановлення обсягу поняття «невиконання судового рішення» та визначення кола злочинів, які полягають у такому невиконанні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ у межах досліджень юридичного факультету за темою «Проблеми реформування правової системи України» (номер державної реєстрації 0109U007853).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційної роботи – здійснити комплексний аналіз кримінально-правових норм, що забезпечують охорону порядку виконання судових рішень, та напрацювати пропозиції до КК України щодо вдосконалення регламентації питань кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення. Реалізація мети передбачає вирішення таких основних *задач*:

– вивчити стан теоретичної розробки проблем кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення;

– визначити систему складів злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення;

- окреслити історичні підходи до регламентації відповідальності за злочини, які полягають у невиконанні судового рішення;
- розглянути зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення;
- з'ясувати об'єктивні ознаки складів злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення;
- охарактеризувати суб'єктивні ознаки складів злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення;
- проаналізувати дискусійні питання кваліфікації злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення;
- оцінити обґрунтованість установлення видів і розмірів покарання за злочини, які полягають у невиконанні судового рішення.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері кримінально-правового реагування з боку держави щодо вчинення особою злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення.

Предмет дослідження – кримінально-правова характеристика невиконання судового рішення.

Науково-теоретичну базу дисертації становлять праці з кримінального права, загальної теорії права, пам'ятки кримінального права та довідково-енциклопедична література. Дослідження окреслених проблем здійснено з урахуванням положень, що викладені у роботах і вітчизняних, і низки зарубіжних науковців. Нормативна база дослідження – КК України, Закони України, а також чинне кримінальне законодавство окремих зарубіжних держав, зокрема: Азербайджанської Республіки, Королівства Бельгія, Республіки Вірменія, Королівства Данія, Королівства Іспанія, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Латвійської Республіки, Республіки Польща, Республіки Таджикистан, Російської Федерації, Французької Республіки, Федеративної Республіки Німеччина, Королівства Швеція.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали судової практики різних регіонів України за 2007–2015 роки, що містить Єдиний державний реєстр судових рішень України. Всього проаналізовано 370 вироків у справах про злочини, які полягають у невиконанні судового рішення. У роботі використано результати соціологічного дослідження (опитано працівників правоохоронних (200) і судових (80) органів, а також прокуратури (60)).

Методи дослідження. З огляду на зазначені у дисертаційній роботі мету і задачі, а також із урахуванням об'єкта і предмета дослідження, застосовано такі методи: діалектичний (для визначення понятійного апарату дослідження); логічного аналізу (для вдосконалення КК України щодо регламентації кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення); історико-правовий (під час дослідження й аналізу злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення на різних історичних етапах формування

кримінального законодавства); формально-юридичний (у рамках вивчення системи правових норм про злочини, які полягають у невиконанні судового рішення); герменевтичний (для з'ясування та роз'яснення особливостей об'єктивних та суб'єктивних ознак, притаманних злочинам цього виду); узагальнення (задля формування практично значущих висновків на основі окремих досліджень); порівняльний (під час визначення особливостей регламентації кримінальної відповідальності за злочини, які полягають у невиконанні судового рішення, у КК окремих держав), статистичний (у процесі аналізу матеріалів судової статистики та практики різних регіонів України щодо вчинення злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення); системно-структурний (для відмежування складів злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення, від суміжних складів злочинів або злочинів, передбачених конкуруючими нормами, та кваліфікації відповідних посягань); соціологічний (під час анкетування з метою отримання даних щодо позиції працівників правоохоронних органів стосовно проблеми регламентації кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що у дисертації проаналізовано актуальні проблеми кримінально-правової охорони виконання судового рішення. Відтак невиконання судового рішення розглядається як родове поняття, що охоплює посягання, передбачені низкою статей Особливої частини КК України.

У результаті виконаного дослідження отримано певні науково-теоретичні результати, що мають значення не лише для науки кримінального права, а й для вдосконалення чинного кримінального закону та діяльності правоохоронних органів. Найбільш вагомі результати, що мають наукову новизну, а також вказують на особистий внесок автора у сфері забезпечення кримінально-правової охорони виконання судових рішень, такі:

вперше:

– запропоновано перелік судових рішень, що можуть визнаватися предметом злочину, передбаченого ст. 382 КК України: судові рішення (вирок, рішення, ухвала, постанова, а також судові рішення, що приймаються у формі виконавчих документів, виданих на виконання цих судових рішень), винесене судом загальної юрисдикції, що набрало законної сили (частини 1–3 ст. 382 КК України); рішення іноземних судів у цивільних, трудових, сімейних справах, вирoki іноземних судів у кримінальних справах у частині, що стосуються конфіскації майна та відшкодування шкоди потерпілим, а також рішення іноземних арбітражів та акти інших органів іноземних держав, що набрали законної сили і підлягають виконанню на території України відповідно до міжнародних договорів України; рішення Європейського суду з прав людини (ч. 4 ст. 382 КК України);

– аргументовано, що рішення про визнання, конститутивні рішення, а також рішення про відмову в задоволенні позову не можуть бути предметом примусових виконавчих правовідносин, оскільки вважаються виконаними з моменту набрання ними законної сили, а отже, і предметом злочину, передбаченого ст. 382 КК України;

– обґрунтовано необхідність визнання юридичних осіб суб'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 382 та 388 КК України, та визначення у кримінальному законі можливості застосування до них заходів кримінально-правового характеру за ці злочини;

– доведено невідповідність між санкціями статей Особливої частини КК України, які передбачають кримінальну відповідальність за невиконання судового рішення, щодо дотримання співвідношення ступенів суворості окремих видів покарань, що визначені у санкціях простих та кваліфікованих складів злочинів. Зокрема, це простежується у ч. 1 та ч. 2 ст. 382; ч. 2 та ч. 3 ст. 382; ч. 1 та ч. 2 ст. 388 КК України. Внаслідок такого дисбалансу за менш суспільно небезпечне діяння судом може бути призначено більш суворе покарання і навпаки;

удосконалено:

– зміст понять, які використовуються у чч. 2, 3 ст. 382 КК України, зокрема запропоновано: виключити поняття «заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб» із кваліфікуючих ознак, що передбачені у ч. 2 ст. 382 КК України, та замінити юридичну конструкцію у ч. 3 ст. 382 КК України «раніше судима особа» на «особа, яка має непогашену або незняту судимість»;

– зміст ч. 5 ст. 53 КК України, зокрема запропоновано таку її редакцію: «у разі несплати штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, призначеного як основне покарання, та відсутності підстав для розстрочки його виплати суд замінює несплачену суму штрафу покаранням у виді обмеження волі...»;

дістали подальший розвиток:

– поняття «злочини, які полягають у невиконанні судового рішення». Доведено, що воно об'єднує злочини, передбачені ст.ст. 382, 388, 389 та 389¹ КК України;

– положення про визначення моментів закінчення злочинів, що полягають у невиконанні судового рішення. Зокрема, щодо судових рішень, які мають бути виконані невідкладно, злочин уважатиметься закінченим із моменту відмови від виконання такого рішення, а для рішень суду, що мають певний визначений судом строк чи термін виконання, злочин буде вважатися закінченим із моменту невиконання, ухилення від виконання чи перешкоджання виконанню рішення після закінчення терміну для його добровільного чи примусового виконання;

– твердження про те, що злочини, які полягають у невиконанні судового рішення, вчиняються лише з умисною формою вини. Водночас ставлення до істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб (ч. 3 ст. 382 КК України) може характеризуватися і умислом, і необережністю;

– позиція, що злочини, які полягають у невиконанні судових рішень, можуть бути вчинені у формі активних дій, пасивної бездіяльності та змішаної бездіяльності;

– міркування, що норми, які охоплюють аналізовані посягання, можуть перебувати у конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм (ст. 382 – ст.ст. 164, 165 КК України; ст. 382 – ст.ст. 388, 389, 389¹, 390 КК України), а також бути суміжними (ч. 3 ст. 382, ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 367 КК України; ст. 388, ст.ст. 191, 194 КК України; ст.ст. 389, 390 КК України).

Практичне значення одержаних результатів. Отримані за результатами дисертаційної роботи положення мають і теоретичне, і прикладне значення. Зокрема, сформульовані висновки і пропозиції можуть бути використані:

– у правотворчості – для вдосконалення кримінального законодавства України щодо усунення недоліків і внесення відповідних змін до окремих статей КК України, за якими передбачена кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення;

– у правозастосовній діяльності – під час проведення кримінально-правової кваліфікації відповідних злочинних посягань, розмежування суміжних складів злочинів або злочинів, передбачених конкуруючими кримінально-правовими нормами;

– у навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін зі Загальної та Особливої частин кримінального права України та відповідних спекурсів;

– у науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем кримінально-правової охорони порядку виконання судових рішень.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи оприлюднено на таких науково-практичних конференціях: всеукраїнській науково-практичній конференції «Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку» (м. Херсон, 13–14 лютого 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Дніпропетровськ, 6–7 березня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Львів, 19–20 червня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 19–20 червня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні

питання реформування правової системи України» (м. Дніпропетровськ, 3–4 липня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні» (м. Харків, 17–18 липня 2015 р.); науково-практичній конференції «Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини» (м. Львів, 16 січня 2016 р.).

Публікації. Основні результати дисертації викладено у 15 публікаціях, із них сім – у фахових наукових виданнях України, одна – у науковому періодичному іноземному виданні та семи тезах виступів на науково-практичних заходах.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і чотирьох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 201 сторінку, з них основний текст – 171 сторінка, список літератури (214 найменувань) – 22 сторінки, 4 додатки розміщено на 8 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи; відображено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету та задачі дослідження, а також його методологічну, теоретичну, нормативну та емпіричну бази; сформульовано основні положення, що виносяться на захист; вказано практичне значення одержаних результатів та наведено дані щодо їх апробації.

Розділ 1 «Загальні засади дослідження кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Стан дослідження проблеми кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення» з'ясовано питання:

– щодо яких науковці є одностайними (за своєю суттю та правовими наслідками судове рішення має силу закону, яке відновлює порушене право та водночас не створює нових правових норм; під «невиконанням рішень суду» необхідно розуміти бездіяльність, зокрема невчинення дій, до яких зобов'язують відповідні акти; форми (способи) невиконання судового рішення можуть бути різними: пряма чи відкрита відмова від його виконання, усна чи письмова форми);

– дискусійні (які судові акти підпадають під охорону статті, що передбачає кримінальну відповідальність за невиконання судового рішення; щодо визнання чи невизнання наказу суду предметом складу злочину, передбаченого ст. 382 КК України; чи належить діяльність Конституційного Суду України до правосуддя, а відтак охороняється нормою, яка регламентує кримінальну відповідальність за невиконання судового рішення; визначення моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 388 КК України);

– взагалі невисвітлені чи такі, що розглядалися надто загально (щодо комплексного аналізу видів складів злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення; стадії вчинення відповідних посягань; питання кваліфікації злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення, вчинених у співучасті; розмежування аналізованих посягань від суміжних складів злочинів або злочинів, передбачених конкуруючими нормами; аналіз караності відповідних посягань та обґрунтованість визначення меж покарань).

У підрозділі 1.2 «Система складів злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення за Кримінальним кодексом України» визначено систему складів злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення. До них, зокрема, запропоновано відносити: невиконання або перешкоджання виконанню судового рішення (ст. 382 КК України); незаконні дії щодо майна, на яке рішенням суду накладено арешт або яке підлягає конфіскації за рішенням суду (ст. 388 КК України); ухилення від виконання покарання, не пов'язаного з обмеженням чи позбавленням волі (ст. 389 КК України); умисне невиконання засудженим угоди про примирення або про визнання винуватості (ст. 389¹ КК України).

У підрозділі 1.3 «Відповідальність за невиконання судового рішення в історії кримінального права України» здійснено огляд історико-правових джерел, що містили відповідні кримінально-правові норми. Історичний екскурс засвідчив, що кримінально-правова охорона виконання судового рішення забезпечувалась не на всіх етапах розвитку суспільства. Упродовж століть відповідні правові норми розвивалися поступово: якщо до IX ст. спеціальні норми, які регулювали б порядок здійснення правосуддя, були відсутні, то вже за часів Київської Русі простежуються згадки про них. Уперше нормативні заборони невиконання вимог вироку суду з'явилися в Уложенні про покарання кримінальні і виправні 1845 р. Кримінальні кодекси УРСР 1922 р. та 1927 р. спеціальної норми, яка б регламентувала відповідальність за невиконання судового вироку або рішення, узагалі не містили. Лише у КК УРСР 1960 р. було передбачено відповідальність за порушення порядку виконання судових рішень у частині правового режиму майна, що підлягає конфіскації або на яке накладено арешт чи яке описано. Систематизовані законодавчі норми, які передбачають кримінальну відповідальність за невиконання судових рішень, у сформованому вигляді з'явилися вже у чинному КК України.

У підрозділі 1.4 «Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення» проаналізовано кримінальне законодавство пострадянських держав, а також держав, які є членами Європейського Союзу, щодо кримінальної відповідальності за злочини, які полягають у невиконанні судового рішення. Констатовано, що у кримінальному законодавстві зарубіжних держав є певні положення, які доцільно запозичити українському законодавцю, зокрема: щодо звільнення від кримінальної

відповідальності за незаконні дії щодо майна, яке підлягає конфіскації, особи у разі, якщо вона добровільно повернула майно до початку кримінального переслідування. Невиправданими водночас є положення, у яких передбачене однакове покарання за замах та закінчений злочин, який полягає у невиконанні судового рішення (ч. 2 ст. 314⁶ КК Франції), а також відсутність норм, які б регламентували кримінальну відповідальність за невиконання судового рішення.

Розділ 2 «Аналіз складів злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Об'єктивні ознаки складів злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення» констатовано, що вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 382, 388, 389 та 389¹ КК України, можливе і у формі активних дій (невиконання (коли рішенням суду особу було зобов'язано не вчиняти жодних дій, а вона їх вчинила, перешкоджання виконанню, розтрата, відчуження, приховування, підміна, пошкодження, знищення майна або вчинення інших незаконних дій із майном, на яке накладено арешт, із заставленим майном або майном, яке описано; порушення обмеження (обтяження) права користуватися таким майном; здійснення операцій із коштами, на які накладено арешт), і у формі бездіяльності (невиконання (коли рішенням суду особу було зобов'язано до вчинення певних дій, а вона цього не зробила) або ухилення від виконання) чи змішаної бездіяльності (коли у діях особи поєднуються елементи активних дій та пасивної бездіяльності).

Встановлено, що злочини, які полягають у невиконанні судового рішення, вважатимуться закінченими з моменту вчинення дій, що полягають у невиконанні, перешкоджанні, ухиленні від виконання судового рішення або вчиненні незаконних дій із майном, на яке накладено арешт, зі заставленим майном або майном, яке описано. Водночас учинення таких діянь уважатиметься злочином із моменту набрання законної сили судового рішення та закінчення строку, визначеного судом для добровільного виконання рішення суду чи його примусового виконання.

У підрозділі 2.2 «Суб'єктивні ознаки складів злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення» на підставі аналізу статті 382 КК України «Невиконання судового рішення» доведено, що суб'єкт цього злочину є як загальний (чч. 1, 3 ст. 382 КК), так і спеціальний (чч. 1, 2, 3, 4 ст. 382 КК). Натомість вивчення статей 388, 389, 389¹ КК України дає змогу стверджувати, що суб'єктом цих посягань може бути лише спеціальний суб'єкт.

Суб'єктивна сторона аналізованих злочинів характеризується умисною формою вини і лише у ч. 3 ст. 382 КК України ставлення до наслідків у виді заподіяння істотної шкоди може характеризуватися як необережна форма вини. Однак ставлення особи до цих наслідків на кваліфікацію злочину не впливає, а слугує лише підставою для індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Розділ 3 «Актуальні питання кваліфікації та призначення покарання за злочини, які полягають у невиконанні судового рішення» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Питання кваліфікації злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення» розглянуто питання кваліфікації злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення (щодо визначення стадій учинення злочинів; співучасті у відповідних посяганнях; сукупності злочинів). Відображено види співвідношення між складами злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення, що впливає на вибір правил кримінально-правової кваліфікації. Встановлено, що аналізовані посягання можуть перебувати у конкуренції загальної та спеціальної норм, а також бути суміжними.

З'ясовано, що кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення настає за вчинення закінченого злочину. Констатовано, що об'єктивну сторону невиконання судового рішення (ч. 2 ст. 382 КК України) може виконати лише спеціальний суб'єкт. Натомість особи, які мають тільки ознаки загального суб'єкта, можуть лише брати участь у вчиненні злочину як організатори, пособники або підбурювачі.

У підрозділі 3.2 «Призначення покарання за злочини, які полягають у невиконанні судового рішення» доведено невідповідність між санкціями статей Особливої частини КК України, які полягають у невиконанні судового рішення, зокрема: 1) за конструювання відповідних санкцій статей не завжди беруться до уваги характер і ступінь суспільної небезпеки передбаченого в диспозиції статті суспільно небезпечного діяння; 2) не завжди узгоджені санкції статей (або їх частин) Особливої частини КК України в основному та кваліфікованому складах злочинів; 3) не враховується співвідношення ступенів суворості окремих видів покарань (ч. 1 та ч. 2 ст. 382; ч. 2 та ч. 3 ст. 382 КК України), внаслідок чого за менш суспільно небезпечне діяння судом може бути призначено суворіше покарання і навпаки.

Констатовано, що суди за вчинення злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення, призначають покарання ближче до мінімальної межі санкції. Покарання, що відповідає максимальній межі санкції, застосовують у поодиноких випадках (2%) та, за правило, за вчинення злочину, який містить декілька кваліфікуючих ознак (ч. 3 ст. 382 КК України). Натомість покарання, яке є нижчим від найнижчої межі, встановленої в санкції статті Особливої частини КК України, призначають 46% засуджених. Суди, в окремих випадках, без достатніх підстав не призначають додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі аналізу КК України та практики його застосування теоретично узагальнено і запропоновано нове за змістом вирішення наукових і практичних завдань, зокрема щодо кримінально-правової характеристики

невиконання судового рішення. Окреслені питання мають чимало дискусійних чи взагалі недосліджених теоретичних аспектів, недостатньо регламентовані у нормах чинного законодавства. Водночас не є досконалою і правозастосовна практика.

Констатовано, що обрана для дослідження проблема не може обмежуватися аналізом лише складу злочину, передбаченого однією статтею Особливої частини КК України.

Відтак виконане дослідження дало змогу зробити такі висновки:

1. Обов'язковою ознакою об'єкта злочинів, передбачених ст. 382 та ст. 388 КК України, є їх предмет. Предметом злочину, передбаченого ст. 382 КК України є судові рішення (вирок, рішення, ухвала, постанова, а також судові рішення, що приймаються у формі виконавчих документів, виданих на виконання цих судових рішень), винесене судом загальної юрисдикції, що набрало законної сили (частини 1–3 ст. 382 КК України), рішення іноземних судів у цивільних, трудових, сімейних справах, вироки іноземних судів у кримінальних справах у частині, що стосуються конфіскації майна та відшкодування шкоди потерпілим, а також рішень іноземних арбітражів та акти інших органів іноземних держав, що набрали законної сили і підлягають визнанню на території України відповідно до міжнародних договорів України, та рішення Європейського суду з прав людини (ч. 4 ст. 382 КК України). Складами злочинів, якими передбачена кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення, є: майно, на яке накладено арешт або яке описано; заставлене майно; кошти, на які накладено арешт (ч. 1 ст. 388 КК) або яке підлягає конфіскації на підставі рішення суду (ч. 2 ст. 388 КК); вирок суду (ст. 389 КК України) та ухвала суду про затвердження угоди про примирення або угоди про визнання винуватості (389¹ КК України).

2. Об'єктивна сторона складів злочинів, які посягають на порядок виконання судових рішень, за винятком невиконання рішення Європейського суду (ч. 4 ст. 382 КК України), охоплює декілька альтернативних діянь: невиконання або перешкоджання виконанню судового рішення (частини 1–3 ст. 382 КК України), тільки невиконання судового рішення (ч. 4 ст. 382, ст. 389¹ КК) або тільки ухилення (ст. 389 КК) або передбачає розтрату, відчуження, приховування, підміну, пошкодження, знищення майна або вчинення інших незаконних дій із майном, на яке накладено арешт, із заставленим майном або майном, яке описано; порушення обмеження (обтяження) права користуватися таким майном; здійснення операцій із коштами, на які накладено арешт (ст. 388 КК України).

3. На підставі аналізу ст. 382 КК України «Невиконання судового рішення» доведено, що суб'єкт цього злочину – і загальний (чч. 1, 3 ст. 382 КК), і спеціальний (чч. 1, 2, 3, 4 ст. 382 КК). Натомість аналіз ст.ст. 388, 389, 389¹ КК України дає змогу стверджувати, що суб'єктом цих посягань може бути лише спеціальний суб'єкт.

4. Умисне невиконання судового рішення або перешкоджання його виконанню вчиняється виключно із прямим умислом, оскільки особа, вчиняючи такі дії, не лише усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, а й передбачає суспільно небезпечні наслідки свого діяння, а саме бажає, щоб судові рішення було невиконаним. Стосовно спричинення суспільно небезпечних наслідків у вигляді істотної шкоди, то психічна діяльність суб'єкта може характеризуватися як прямим чи непрямим умислом, так і злочинною самовпевненістю або злочинною недбалістю. Однак ставлення особи до цих наслідків на кваліфікацію злочину не впливає, а слугує лише підставою для індивідуалізації кримінальної відповідальності.

5. Під час аналізу судової практики про злочини, які полягають у невиконанні судового рішення, не було встановлено жодного вироку, який містив би посилання на ст. 14 «Готування до злочину» КК України. Це пояснюється високою латентністю таких посягань, а також незначним ступенем їх суспільної небезпеки, внаслідок чого застосовується звільнення від кримінальної відповідальності. Окрім того, готування, навіть тоді, коли воно свідчить про наявність у суб'єкта умислу, ще не свідчить про непохитну рішучість суб'єкта вчинити злочин.

6. На практиці поширені помилки під час здійснення кримінально-правової кваліфікації злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення. Зокрема, бувають ситуації, коли суди під час розгляду конкретної справи, ігноруючи один із принципів кримінально-правової кваліфікації (принцип *non bis in idem*), двічі притягують особу до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (зокрема, за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей чи ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків суди кваліфікують дії винної особи одночасно за ст. 164 чи ст. 165, а також ст. 382 КК України), відтак порушують правило правозастосування за конкуренції загальної та спеціальної норм, де вказується, що в таких випадках повинна застосовуватись лише спеціальна норма.

7. У деяких випадках законодавцем необґрунтовано визначені межі покарань. Зокрема, за менш суспільно небезпечне діяння судом може бути призначено суворіше покарання і навпаки, що засвідчує, що аналізовані санкції побудовані зі суттєвим порушенням законів юридичної логіки та законодавчої техніки (наприклад, ч. 1 та ч. 2 ст. 382; ч. 3 та ч. 4 ст. 382; ч. 1 та ч. 2 ст. 388 КК України).

8. Суди часто призначають покарання нижче від найнижчої межі. Дослідження проблем індивідуалізації кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення дає підстави для висунення гіпотези про те, що за сучасного стану вітчизняного судочинства призначення більш м'якого покарання, ніж це передбачено кримінальним законом, не завжди відбувається обґрунтовано. Окрім того, суди в абсолютній більшості випадків за вчинення

аналізованих посягань призначають покарання ближче до мінімальної межі санкції або не призначають додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або провадити певну діяльність. Натомість покарання, що відповідає максимальній межі санкції, застосовується лише у поодиноких випадках, та, за правило, за вчинення злочину, який містить кілька кваліфікуючих ознак. Це засвідчує, що або законодавець установив надто суворі санкції за вчинення злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення, або ж судова практика у справах про аналізовані посягання є надмірно лояльною.

9. Щодо злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення, відомі випадки звільнення від кримінальної відповідальності (5,9%) та закриття кримінального провадження внаслідок акта амністії, що усуває застосування покарання за вчинене діяння (1,08%). Окрім того, у 24% випадків до осіб, які вчинили злочини, що полягають у невиконанні судового рішення, застосовується інститут звільнення від кримінального покарання з випробуванням, за наявності підстав, які передбачені Загальною частиною КК України. Встановлено, що застосування цього інституту здебільшого є справедливим рішенням суду та ґрунтується на чинному кримінальному законодавстві.

10. Чимала кількість норм, які регламентують відповідальність за невиконання судового рішення, свідчить про їх суперечливість, а також не виправдану конкуренцію. Відтак задля вирішення відповідної проблеми, з урахуванням викладеного, пропоную зміни та доповнення до КК України, зокрема:

ст. 382 «Невиконання судового рішення»

– ч. 3. ст. 382 КК України: «Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, або особою, яка має непогашену або незняту судимість за злочин, передбачений цією статтею»

ст. 96³ «Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру»

– п. 4 ч. 1 ст. 96³ КК України: «вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого зі злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 382, 388, частинами другою–четвертою статті 159¹, статтями 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 цього Кодексу».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Богонюк Г. І. Відповідальність за невиконання судового рішення в історії кримінального права / Г. І. Богонюк // Часопис Академії адвокатури. – 2014. – № 2. – Т. 7. – С. 3–10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2014_7_2_2

2. Богонюк Г. І. Зарубіжний досвід законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення за законодавством держав колишнього СРСР / Г. І. Богонюк // Юридичний вісник. – 2015. – № 1. – С. 173–178.

3. Богонюк Г. І. Покарання за злочини, які посягають на порядок виконання судового рішення / Г. І. Богонюк // Європейські перспективи. – 2015. – № 4. – С. 96–102.

4. Богонюк Г. І. Объективная сторона преступлений, которые препятствуют исполнению судебного решения / Г. И. Богонюк // *Legeasiviata*. – 2015. – Decembrie. – № 12 (3). – С. 7–11.

5. Богонюк Г. І. Проблеми кваліфікації злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення / Г. І. Богонюк // Наше право. – 2015. – № 4. – С. 85–90.

6. Богонюк Г. І. Суб'єктивна сторона складів злочинів, які регламентують кримінальну відповідальність за невиконання судового рішення / Г. І. Богонюк // ПравоUA. – 2015. – № 2. – С. 108–113.

7. Богонюк Г. І. Співвідношення активної та пасивної форм діяння при вчиненні злочину, передбаченого ст. 382 КК України / Г. І. Богонюк // Європейські перспективи. – 2015. – № 5. – С. 105–110.

8. Богонюк Г. І. Зарубежный опыт законодательной регламентации уголовной ответственности за неисполнение судебного решения / Г. И. Богонюк // Наше право. – 2015. – № 5. – С. 112–117.

9. Богонюк Г. І. Стан теоретичного дослідження проблеми кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення / Г. І. Богонюк // Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин: матеріали міжнародної науково-практичної конференції: у 2 ч. (м. Дніпропетровськ, 6–7 березня 2015 р.). – Дніпропетровськ: Правовий світ, 2015. – Ч. 2. – С. 53–56.

10. Богонюк Г. І. Караність злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення / Г. І. Богонюк // Актуальні питання реформування правової системи України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 3–4 липня 2015 р.). – Дніпропетровськ: Правовий світ, 2015. – С. 82–84.

11. Богонюк Г. І. Кваліфікація злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення при конкуренції кримінально-правових норм / Г. І. Богонюк // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 червня 2015 р.). – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правових ініціатив», 2015. – С. 38–40.

12. Богонюк Г. І. Суб'єктивна сторона складів злочинів, які регламентують кримінальну відповідальність за невиконання судового рішення / Г. І. Богонюк // Особливості розвитку публічного та приватного права в

Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17–18 липня 2015 року). – Х.: Асоціація аспірантів-юристів, 2015. – С. 61–65.

13. Богонюк Г. І. Стадії вчинення злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення / Г. І. Богонюк // Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 19–20 червня 2015 р.). – Х.: Асоціація аспірантів-юристів, 2015. – С. 51–54.

14. Богонюк Г. І. Кримінальна відповідальність за невиконання судового рішення в окремих зарубіжних державах, які є членами Європейського Союзу / Г. І. Богонюк // Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 13–14 лютого 2015 р.). – Херсон: Гельветика, 2015. – С. 134–136.

15. Богонюк Г. І. Проблеми кваліфікації злочинів, які посягають на порядок виконання судового рішення / Г. І. Богонюк // Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції (м. Львів, 16 січня 2016 р.). – К.: АртЕк, 2016. – С. 28–33.

АНОТАЦІЯ

Богонюк Г. І. Кримінально-правова характеристика невиконання судового рішення. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2016.

Дослідження присвячене кримінально-правовій характеристиці невиконання судового рішення. Проаналізовано систему складів злочинів, які полягають у невиконанні судового рішення за Кримінальним кодексом України, а також визначено їх об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Досліджено актуальні питання кваліфікації та призначення покарання за злочини, які полягають у невиконанні судового рішення.

Встановлено, що поняття «злочини, які полягають у невиконанні судового рішення» охоплює злочини, передбачені ст.ст. 382, 388, 389 та 389¹ КК України. Доведено невідповідність між санкціями статей Особливої частини КК України, які передбачають кримінальну відповідальність за невиконання судового рішення, щодо дотримання співвідношення ступенів суворості окремих видів покарань, що визначені у санкціях простих та кваліфікованих складів злочинів. Відображено недоліки системи покарань за злочини, які посягають на порядок судового рішення.

Ключові слова: судове рішення, невиконання судового рішення, вирок суду, ухилення, незаконні дії, склад злочину, кримінальна відповідальність.

АННОТАЦИЯ

Богонюк Г. И. Уголовно-правовая характеристика невыполнения судебного решения. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел МВД Украины, Львов, 2016.

Исследование посвящено уголовно-правовой характеристике невыполнения судебного решения. Проанализирована система составов преступлений, которые заключаются в невыполнении судебного решения по Уголовному кодексу Украины, а также определены их объективные и субъективные признаки. Исследованы актуальные вопросы квалификации и назначения наказания за преступления, которые заключаются в невыполнении судебного решения.

Предложен перечень судебных решений, которые могут признаваться предметом преступления, предусмотренного ст. 382 УК Украины: судебное решение (приговор, решение, определение, постановление, а также судебные решения, принимаемые в форме исполнительных документов, выданных на выполнение этих судебных решений), вынесенное судом общей юрисдикции, вступившим в законную силу (части 1–3 ст. 382 УК Украины), решения иностранных судов по гражданских, трудовых, семейных делах, приговоры иностранных судов по уголовным делам в части, касающейся конфискации имущества и возмещения ущерба потерпевшим, а также решения иностранных арбитражей и акты других органов иностранных государств, вступивших в законную силу и подлежащих исполнению на территории Украины соответственно международным договорам Украины, решения Европейского суда по правам человека (ч. 4 ст. 382 УК Украины).

Установлено, что понятие «преступления, которые заключаются в невыполнении судебного решения» объединяет преступления, предусмотренные ст.ст. 382, 388, 389 и 389¹ УК Украины. Обоснована необходимость признания юридических лиц субъектом преступлений, предусмотренных ст.ст. 382 и 388 УК Украины и определения в уголовном законе возможности применения к ним мер уголовно-правового характера за эти преступления.

Выяснено, что преступления, которые заключаются в невыполнении судебного решения, совершаются только с умышленной формой вины. Однако при этом отношение к существенному вреду охраняемым законом правам и свободам граждан, государственным или общественным интересам или интересам юридических лиц (ч. 3 ст. 382 УК Украины) может характеризоваться как умыслом, так и неосторожностью.

Доказано несоответствие между санкциями статей Особенной части УК Украины, предусматривающих уголовную ответственность за невыполнение

судебного решения, по соблюдению соотношения степеней строгости отдельных видов наказаний, которые определены в санкциях простых и квалифицированных составов преступлений. Обозначены недостатки системы наказаний за преступления, посягающие на порядок судебного решения.

Ключевые слова: судебное решение, невыполнение судебного решения, приговор суда, уклонение, незаконные действия, состав преступления, уголовная ответственность.

ANNOTATION

Bohoniuk H. I. Criminal legal characteristics of non-fulfilment of the judicial decision. – Manuscript rights reserved.

Thesis on scientific degree of Candidate of Legal Sciences on speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs of the MIA of Ukraine, Lviv, 2016.

The research is devoted to criminal legal characteristics of non-fulfilment of the judicial decision. The system of elements of crimes which consist in non-fulfilment of the judicial decision by the Criminal Code of Ukraine has been analysed and their objective and subjective features have been defined. The actual issues of the qualification and the sentencing for crimes that consist in non-fulfilment of the judicial decision have been studied.

It has been established that the concept of «crimes that consist in non-fulfilment of the judicial decision» unites crimes under articles 382, 388, 389 and 389¹ of the Criminal Code of Ukraine. The discrepancy between sanctions of articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which provide criminal penalties for non-fulfilment of the judicial decision on compliance with the ratio of degree of severity of certain types of penalties specified in sanctions of simple and qualified elements of crimes, has been proved. The disadvantages of the system of punishment for crimes that encroach on the order of a judicial decision have been represented.

Keywords: judicial decision, non-fulfilment of the judicial decision, sentence, evasion, illegal actions, element of crime, criminal responsibility.

Підписано до друку 27.04.2016 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 49-16.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.

